

FEDERACIÓ CATALANA DE MUNTANYISME

JAUME SALA SIVILLÀ

OSONA, RIPOLLÈS I BERGUEDA

ITINERARIS I CAMINS RAMADERS

«PREMI SANT BERNAT»

RAFAEL DALMAU, Editor. - BARCELONA

FEDERACIÓ CATALANA DE MUNTANYISME

JAUME SALA SIVILLÀ

GUIA DEL RIPOLLÈS

OSONA I BERGUEDÀ

PREMI SANT BERNAT

Fotografies de Josep Lladó i Majoral

Cartografia de Andreu Romà i Espi

RAFAEL DALMAU, Editor
BONAVISTA, 26
BARCELONA

RIPOLLÈS

delimitació de les zones

OSONA — RIPOLLÈS — BERGUEDA

pels grups muntanyosos de

MUNTANYA D'ALPENS

SERRA DE MATAMALA,

SERRA RASOS DE TUBAU — LES AJAGUDES

MUNTANYA DE PUIGLLANÇADA

MUNTANYA DE MONTGRONY

SERRA CAVALLERA

TAGA

SANT AMANÇ

SERRA DE PUIG ESTELA

SERRA DE MILANY

SERRA DE SANTA MAGDALENA DE

CAMBRILS

Itineraris i CAMINS RAMADERS

pecte de les cases donen idea de la prosperitat d'aquelles èpoques i la seva puixant indústria típica.

La referència verbal ens permet d'arribar a una visió general del tema i la vida global de la indústria, sense, però, que donem com a resultat el tema, puix que solament esmentem vagament els aspectes i les particularitats d'aquesta indústria d'Alpens.

SANTA MARIA D'ALPENS està situat en un CAMÍ RAMADER; per tant la matèria prima de la seva indústria li era proporcionada pel bestiar de llana transhumant i el poc que devia tenir dintre el seu territori municipal escàs d'herbes. La seva muntanya no pot resoldre la vida d'uns poc nombrosos caps de bestiar.

La indústria de cardadors de llana, repetim, donà prosperitat a la vila.

El teler, amb el seu eixordador i monorítmic soroll, apagà antany el cant dels ocells, el belar dels xais i les esquelles dels ramats.

El cardat de la llana és una indústria casolana, però tot i això els cardadors s'instituïren en Gremi i van arborar penó de color morat que tenia en la seva part cimera una carda brodada que simbolitza el Gremi.

Per al cardat s'utilitzaven unas piques o receptors. Eren blocs de pedra buidada amb escoda o una altra eina tallant, o a cops de martell, fins a donar-li una forma cóncava i fonda per a rebre l'oli.

Algunes d'aquestes piques posseïen una capaci-

tat de vuit cargues d'oli equivalents a 120 litres. Aquest recipient, en moltes cases avui, l'utilitzen per a usos domèstics.

Amb la carda, instrument compostat d'una fusta plana, en la qual s'assegura un tros de vaqueta plena de punxes de filferro, amb l'untat d'oli i el pentinat es prepara el cotó o llana a fi que pugui filar-se amb perfecció.

A part el procediment esmentat se'n coneixien dos més del cardat i filatura; estaven encomanats a les dones: l'un d'ells consistia a agafar dues fustes, enganxar a cada una d'elles un mànec de fusta i a l'altre extrem unes punxes de ferro i, col·locades una de les dues fustes a cada mà i la llana al mig, accionar les mans amb lleugeresa en totes direccions. L'altre procediment era una ampliació del primer. Consistia en un banc amb llargues punxes de ferro, damunt del qual hi encaixaven una fusta també amb punxes. Ficada la llana al mig, es procedia a la seva separació (aquests bancs es construïen a Vic a darrers del segle XVIII. Ignorem si foren utilitzats a Alps, podem però assegurar que se'n servien a Sant Llorenç de Morunys; se'n conserva un a Cal Sant Cebrià de dit poble).

Un cop desbrossada la llana, cuitaven a filar-la amb el fus. No sabem si aquest procediment fou usat pels cardador d'Alpens. El que sabem que fou comunament usat és el procediment de l'oli. Generalment aquest oli era portat de Berga per traginers.

Moltes eren les cases que tenien telers de mà.

El teixidor, s'asseia davant, accionava les calques o pedals amb els peus i feia pujar i baixar els perxerats; amb la mà esquerra feia moure les taules al mateix temps que amb la dreta les llançadores; tot amb moviments sincronitzats.

A més dels telers casolans hi havia una fàbrica de telers a mà d'uns 20 a 25 telers.

A casa els obrers preparaven les bitlles, rodets que es movien per força animal, fent girar el bògit. D'altres urdidors ho feien a força de braços. Un temps després tots aquests moviments es feren amb força de motors de benzina que estalviava la força de l'home i la de l'animal. Fou llavors quan s'installà la fàbrica.

Però la presència de la indústria cotonera limita primer el camp d'expansió dels articles que Alpens ven en els mercats, i acabarà gairebé per fer desaparèixer la indústria.

Les famílies no poden viure. La moderna indústria instal·lada a Ripoll, a Sant Quirze de Besora i a Vic, tan propera, pesa molt i els ofega. En aquelles famílies que no emigren les dones es fan càrrec dels telers per ajudar el jornal de l'home, que el cerca en el bosc o ens els escadussers cultius.

S'imposa una solució i s'intenta trobar-la en unes eleccions municipals quins representants aniran a les Corts a demanar ajut. Amb la participació personal de tot el poble i amb el petit ajut aconseguit pels consellers s'obté l'arribada de la força elèctrica i el consegüent millorament de les condicions de

vida, amb la seva indústria modernitzada, dels telers actuals.

La fàbrica compta amb 104 telers que, per a la preparació corresponent dels quals necessita 130 treballadors. La majoria de productors són dones. Els homes cerquen el jornal en els treballs del camp i en el bosc, mal que aquesta feina sigui apartada de la localitat. D'aquesta manera sembla ésser solucionat un problema vital per al poble.

Hi hagué telers de mà a cal Verdolet, cal Bosquellà, cal Petllari, cal Teta i a d'altres cases. A cal Tint, tenyien. Algunes d'aquestes cases encara conserven les piques d'oli.

La primera llum que utilitzaren foren els llums d'oli, després de carbur, més tard la de petroli i darrerament el gas.

Antany, era costum quan un fadrí es casava, de regalar-li un teler de mà.

La Diputació Provincial de Barcelona va instal·lar a Alpens una remunta d'ases i muls amb bon resultat. Els exemplars, d'excellent qualitat, eren venuts a l'estranger d'on venien les demandes. Amb la mecanització del camp aquests animals han caigut en desús.

SANTA MARIA D'ALPENS. — Quan ens atansem a Alpens i albirem les corpentas punxegudes dels pallers afilerats a la gran era, llarga i estreta, i llanquem la mirada cap a la clotada, darrera d'ells veiem,

en primer lloc, l'església com una estampa enganxada en el termenal del poble, davant la porta de la qual s'estén una placeta amb barana. Al bell mig hi ha una taula de pedra rematada per una creu de ferro. La mirada atura el seu descens en els fondals bancalats de sembradura, que sospitem que són terres de llaurades. La visió ens dóna la sensació que ens trobem en un vell poble agrícola i ramader, de cases oloroses de fumeres, de gra, de fruiterars i horts i de pius-pius de llocades. Després, quan sabem que el secà ho és tot i la corba de la muntanya denúncia gairebé l'eixutesa, l'espectacle se'ns fon de sobte. Terra de pa, escasa i amb migrats rendiments. Els horts, petits, amb mates de fesols i de patatam, darrera les cases, intenten amorosir la terra.

Alpens, en alguns carrers, té una ànima ben típica de poble de muntanya. La seva plaça respira noblesa. Les llindes de moltes cases mostren perfectament llegibles dates molt antigues.

Alpens ostenta un segell aristocràtic, del que són testimoni diverses cases senyoriales.

Alpens és com una falca posada entre la plana de Vic a llevant, la sub-comarca del Lluçanès a migdia, la del Berguedà a ponent, el Ripollès al nord i a llevant; cosa que explica prou bé la seva transcendència en el mosaic de la nostra vida col·lectiva. Ultra pertànyer a Osona, els seus habitants tendeixen a inclinar-se vers el Lluçanès, però tractant el camp senten el vigatanisme en sentit econòmic del sencer Ter. Es decanten més cap al costat

de Vic que pel de Berga. Enmig de les tres comarques, la seva personalitat té molta més força.

La seva situació fronterera, el seu terreny accidentat, li ha proporcionat el trist privilegi d'ésser lloc de freqüents i fortes lluites civils. Alpens juga el paper corresponent a la seva situació geogràfica. Admirable país per a les guerres civils. Francesc Savalls hi guanyà un dels seus combats més cèlebres. Com a premi al seu triomf li fou concedit el marquesat que porta el nom del poble, per Carles VII, en caure l'enemic número u dels carlins del Principat.

A primers de juliol de 1873, després d'expugnar la vila de Sant Quirge de Besora, les forces de l'infant don Alfons-Carles retornaren a Ripoll, on l'august senyor tenia el seu quarter, a la casa del Baró de Bodallers.

Les forces republicanes es retiraven, en bon ordre, fins a Vic, manades pel famós Cabrinetti. Savalls, general carlí de les províncies de Barcelona i de Girona, defugia l'encontre amb Cabrinetti, per temença, puix que el valor personal del cap republicà i la subordinació cega que els soldats li tenien el feien molt perillós. Un dia, però, la sort fou l'aliada de Savalls; foren apresats dos republicans que descobriren els intents de Cabrinetti, el qual es dirigia a Alpens.

Savalls canvià els seus plans i decidí atacar. Féu anar a marxes forçades el carlí Auguet, amb els seus trabucaires, a prendre Alpens, Auguet avançà Ca-

brinetti, per pocs minuts. Puigvert havia rebut l'encàrrec de tancar tota fugida cap a Prats de Lluçanès, mentre Camps havia de passar el forrellat pel costat de Borredà.

És fàcil d'imaginar les boines vermelles tancant per les altures la cassola del poble amb els liberals dintre.

El combat es mantingué moltes hores i, en l'intent de forçar el pas caigué mort Cabrinetti.

Alpens, després d'aquest fet, ha quedat registrat en la història de les guerres civils d'Espanya. Carles VII féu fondre una medalla per commemorar aquest fet d'armes tan brillant, mentre disposava que Francesc Savalls i Massot fos anomenat marquès d'Alpens.

Amb data 11 de novembre de 1964 el Jutjat de Pau d'Alpens m'ha fet lliurança, a la meva demanda, de l'Acta de Defunció de Cabrinetti, que diu:

COPIA LITERAL DEL ACTA DE DEFUNCIÓN DE DON JOSÉ CABRINETTI CLADERA

“ACTA DE DEFUNCIÓN. — En el pueblo de Alpens a los veinte de enero de mil ochocientos setenta y seis ante los infrascritos Señores Juez Municipal y Secretario, en virtud de la orden del M.I. Sr. Juez de 1.ª instancia de este partido para rehacer o reproducir las inscripciones de los libros del

Registro civil que fueron destruidos por fuerza mayor durante las ocurrencias de la guerra civil, se procede á reproducir la inscripción siguiente de defunción, y es como sigue: — Defunción de D. José Cabrinetti y Cladera ocurrida á las nueve de la noche del día nueve de Julio de mil ochocientos setenta y tres en la calle de Graell de este pueblo número 2, á consecuencia de una herida en acción de guerra, de estado casado, de edad cincuenta y nueve años, natural de Palma de Mallorca, hijo legítimo de D. José Cabrinetti y de D.ª Magdalena Cladera. — Y a su cadáver se dió sepultura en el cementerio de Alpens. — San Antonio de este pueblo. — Corresponde con la partida parroquial que ha servido para la reproducción de esta inscripción, de que certifico. — El secretario. — Juan Anfruns. — Rubricado. — V.^o B.^o El Juez municipal. — Juan Graell Mozeta. — Rubricado. — Al margen: — Número 16. — Varón. — Cabrinetti y Cladera D. José. — Nota hoy 24 de julio 1877, se ha librado certificación del acta a instancia de D. Manuel Galera. —

Hay un sello en tinta verde que dice. — JUZGADO DE PAZ DE ALPENS:”

Y para que así conste libro la presente copiada del Tomo primero folio número treinta y cuatro vuelto, y con el V.^o B.^o — del Sr. Juez de Paz Don Enrique Brià Rodellas, en Alpens a once de noviembre de mil novecientos sesenta y cuatro.

Sello en azul del Juzgado de Paz. Alpens. V.^o B.^o

El Juez de Paz. Firmado Enrique Brià y rubrica. Firma de El Secretario, R. Moragues y rubricada.

A l'acta consta que Cabriretti caigué al darrer Graell, a la casa número 2. Hi havia una llosa on es registrava el fet ocorregut. Aquest carrer es troba en el que fou camí ral a Barcelona.

SANTA MARIA D'ALPENS és la pàtria del savi Agustí Canellas.

Va ésser un famós matemàtic, excellent astrònom, intelligentíssim literat i professor en tals matèries, i expert navegant.

Resumirem la seva obra procurant, al mateix temps, de valorarla com cal. Hem de considerar que la seva saviesa té un mèrit especial pel fet que en aquell temps l'ensenyament era força primari.

Dintre el possible tractarem de seguir la seva vida cronològicament. He intentat regirar arxius allí on he cregut trobar documentació, a Vic i a Barcelona, sense èxit, puix que en les darreres guerres civils tot ha estat cremat. Per tant recopilo i refaig amb comentaris tot el que hi ha dispers d'un home que fou famós: memòries, invents, estudis i cartografia. Ha estat impossible de localitzar-ho tot. El lector podrà adonar-se de com ha estat feixuga la feina de recopilació.

No passaré per alt de dir a l'excursionista l'interès de la presència de Canellas en un llibret d'itineraris de muntanya. El savi Agustí Canellas en els

seus estudis va arribar a trobar una major facilitat en els càlculs en les distàncies itineràries, millorà les delicades operacions geodèsiques i principalment fou introductor del metre. Aquestes ciències que tant usem en les nostres excursions omplien l'interès la vida d'Agustí Canellas.

Nat a Alpens —llavors s'anomenava SANTA MARIA DELS PENS— el 23 de juny de 1765, morí a Alella a l'any 1818.

Fem traducció literal del llatí del llibre de naixements.

Dia 23 de Juny de l'any del senyor 1765 parròquia església de Santa Maria dels Pens bisbat de Vic jo Nicolau Vila prevere Vicari de tal església vaig batejar a Agustí Damià Josep nascut el mateix dia fill llegítim i natural de Pere Canellas de dita parròquia i Maria Canellas i Carreras esposa, de dita parròquia dels Pens. Foren padrins Agustí Bancells de dita parròquia dels Pens i Anna Canellas donzella filla de dit matrimoni i Maria Canellas.

Foli 224 de l'Arxiu parroquial de Santa Maria d'Alpens llibre començat el 24 d'Agost de 1749 i finit el 1780.

El document més antic de la parròquia és de l'any 1500.

Acabats els estudis de les humanitats a Vic, es traslladà a Barcelona a estudiar facultat major en el Seminari tridentí i ja es desvetllà en ell l'interès per les matemàtiques com a ciència de preferència. Amplia els seus estudis a la nàutica, i va seguir els cur-

sos a l'Escola gratuïta del "Real Consulado de Cataluña a Barcelona".

CRÓNICA

- 1) Any 1,789 (a 24 anys). — Havent estudiat nàutica, va fer un viatge a Veracruz, com a meritori i en retornar a Barcelona —(any 1,789)— va prendre l'hàbit dels trinitaris.
- 2) Any 1,803 (a 38 anys). — Ingressà a l'«Acadèmia de Ciències de Barcelona», i llegí la seva notable memòria en pro de la base del sistema decimal i de la gran conveniència d'adoptar-la. Establí una càtedra de cosmografia en la qual ensenyava de franc.
- 3) Any 1,805 (a 40 anys). — Delegat del govern va treballar, junt amb Méchain i Delambre, mentre es practicaven en el nostre país les operacions geodèsiques, per determinar la vertadera configuració de la terra.
- 4) Any 1,806 (a 41 anys). — Ocupà la càtedra de nàutica, i va fer dels seus deixebles excellents pilots.
- 5) Any 1,808 (a 42 anys). — Durant la invasió francesa formà part de l'exèrcit espanyol i es distingí principalment en els treballs de topografia i obres de campanya.
- 6) Any 1,814 (a 49 anys). — Recomençà les lliçons

de nàutica i publicà “Elementos de Astronomía Náutica”, dos volums en quart, 1,816.

- 7) Any 1,817 (a 52 anys). — Estudià la manera d'aprofitar les aigües del riu Llobregat per a regar una part del Vallès i del Pla de Barcelona. Inventà un instrument per a ajustar millor les observacions geodèsiques.

Escriví nombroses memòries. Cal esmentar: “Descripción de la Plaza de Vic y sus contornos” (esmentat en el Diccionari Enciclopèdic de la Llengua Catalana, pàg. 539).

CRONOLOGIA

- 1) Any 1,789. — Cursà els estudis a la “Escuela gratuita del Real Consulado de Cataluña a Barcelona”. Obtingut el despatx de pilot, féu com a tal, un viatge a Veracruz.

Al retorn deixà el món i es retirà al claustre. Ingressà a l'ordre religiós de trinitaris descalços. Veieren en ell tanta disposició i capacitat per als estudis, principalment en Art i Teologia que, en acabar el cicle d'aquests estudis, fou nomenat llegendor —(catedràtic)— d'ambdues facultats al col·legi que l'ordre trinitari tenia a Barcelona.

- 2) Any 1,803. — Aquest any tot era, en ell, força en tensió, entusiasme per la ciència, se sentia empès a viure-la i a formar-la a la vegada. I la

fama corre i el món de la intel·lectualitat en té coneixement.

La "Real Academia de Ciencias Naturales y Artes de Barcelona", que figura entre els millors centres científics del món civilitzat, li obre les portes i hi entra abraçat per l'admiració dels homes que formen el cercle.

Norbert Font i Sagué, fa el millor elogi de Canellas amb aquestes paraules: Agustí Canellas omple amb el seu saber els darrers anys del segle XVIIIè.

Explica prou bé la gran dimensió de l'home que calcula la Deumilionèsima part del quadrant del meridià terrestre que passa per París amb objecte de posseir una mida universal: el metre.

Des d'aquest moment, el nom de Canellas va inseparablement unit al procés d'introducció del sistema mètric decimal en els pesos i mides.

En ésser rebut a l'"Academia de Ciencias Naturales" llegí una magnífica memòria que fou a la vegada testimoni del seu saber i de l'extensa diversitat dels seus coneixements i pensaments.

Entre Canellas i la fama existeix una relació misteriosa. Crec descobrir que, adolescent, sent un encantament per la vertadera fama que significa el poder i l'autoritat morals. A temps degué descobrir el secret i el perill, la temptació humana del poder. Ho tingué a l'abast de

la mà. Ho refusà amb premeditació amb el seu ingrés a l'ordre religiós de trinitaris descalços. Va ésser aquesta la raó del seu ingrés en aquest orde? Hi ha cap més raó que pugui aclarir perquè un mariner i notable astrònom deixà el món i es converteix en frare. La de cercar en la pau del convent una millor profunditat per als seus estudis? I la vida conventual no li posà limitacions en res. La feina i l'estudi anaven al seu encontre i també els homes, que el porten al temple de la ciència de la "Real Academia de Ciencias Naturales y Artes de Barcelona".

A la "Real Academia" tingué al seu càrrec les seccions d'Àlgebra i Geometria, i com a supernumerari fou admès a les d'Estàtica, Hidrostatica i Meteorologia. A més ocupà els càrrecs de revisor, director d'Àlgebra i Òptica i, finalment, de censor de la corporació.

A l'ingrés llegeix una memòria que copiem extractada. Diu: "...els gravíssims perjudicis que pateixen les arts, el comerç, la navegació i l'agricultura tenen la seva falla en la discordança i la desigualtat de mides que regnen a tot el món. Cerca el testimoni de la història per a mostrar les diversitats d'assaigs per establir una mida universal, treta de la Naturalesa, com per a determinar la figura del globus que féren els principals pobles de l'antiguitat: Després ressaltava els importants auxilis, les precioses observacions i el zel infatigable dels savis que han

enriquit a la vegada la geometria i l'astronomia: Aquí estableix Canellas dues interessants proposicions. Prova en la primera que la deumil·lo·nèsima part del quadrant de meridià terrestre, determina en els nostres dies, la més idònia extensió per a unitat de mida universal.

Es refereix a la famosa expedició científica que els Governes espanyol i francès disposaren l'any 1792 i ampliaren en 1798, dirigida a verificar amb tota escrupolositat la llargada de l'arc terrestre des de Montjuïc —(Barcelona)— a Dunkerque; comissió que, fiada en mans dels cèlebres astrònoms Méchain i Delambre, fixa amb tota seguretat la vertadera figura de la terra i la llargada del quadrant del meridià terrestre la qual, suposant $1/334$ d'aplanament en els pols, quedava fixada en 5.130. 740 toeses. D'ací dedueix Canellas, en la segona proposició de la seva memòria, la conveniència i la necessitat d'adopció a Espanya, a imitació de França, una mida que, fonamentada en la naturalesa i recolzada en els treballs i l'autoritat dels primers savis d'Europa i invariable com el seu origen, ofereix una major facilitat en els càlculs, la claredat en el comerç, l'aptitud en les arts, la conformitat en l'agricultura, la senzillesa en les distàncies itineràries i obre el més espaiós camp al ràpid curs que porten avui les ciències.

3) Any 1805. — Assabentat el Govern de la gran capacitat de Canellas, el designa com a soci i

col·laborador de l'astrònom Méchain que s'havia quedat a Espanya practicant les més delicades operacions geodèsiques.

No triguen pas gaire a fer-se inseparables amics; la ciència els uneix en una amistat fidel.

En els treballs per a determinar la vertadera figura de la terra, pateixen les inclemències del temps i aguanten les pitjors fatigues en les seves caminades de dia i de nit per les carenes i cims de les muntanyes, on feien interessants observacions.

Silenciosament, agitats per les forces de la naturalesa, envestits pels vents i els freds, units pel destí de la ciència i pel convenciment d'un deure a complir, barrejat amb una gran força de voluntat, portaren a bon terme la investigació.

4) Any 1806. — De retorn a Barcelona, s'encarregà de nou de la càtedra de matemàtiques per a la qual la "Real Junta de Comercio" l'havia nomenat l'any 1803, ja que el creu el primer matemàtic d'aquell temps. Que encertades que foren les paraules de Norbert Font i Sagué en dir que el seu saber omplia els darrers anys del segle XVIII. És aquest any de 1806 que sa Majestat li donà la Càtedra d'Astronomia i Navegació de la "Escuela de Náutica en el Real Consulado de Comercio de Cataluña".

Era el millor premi que el Sobirà podia donar al gran home de saber com a matemàtic, astrònom i geògraf, posseïa els coneixements pràc-

tics del pilotatge, una vertadera vocació per la nàutica i el difícil art d'exposar les idees amb claredat per a totes les intelligències.

Donà classes de cosmografia aplicada a la geografia.

- 5) Any 1808. — Es produeix la invasió napoleònica. Canellas fuig de Barcelona disfressat per reunir-se amb els defensors del Rei.

El Govern francès assabentat de la saviesa de Canellas procura interessar-lo per a la seva causa oferint-li tots els avantatges que pogués desitjar. Després el tracta amb menyspreu en no acceptar aquelles pretensions. Fou vigilat per privar-li la fugida que temien.

Durant un temps va servir al costat del "brigadier" Rovira.

L'any 1809 fou cridat pel general O'Donell el qual li encarregà tots els treballs referents a topografia i obres de campanya.

L'any 1810 ascendeix a capità de guies, les funcions del qual càrrec es perllonguen fins a l'octubre de l'any 1814. Durant aquest temps aixeca gran nombre de plànols, dibuixa itineraris, apunta descripcions de trigonometria per a corregir la carta general de Catalunya en relació a la constitució física i topogràfica de les carenes, gorges, estrets, passos i posicions militars.

Totes aquestes operacions les feia a la vista dels francesos mostrant així valentia i menyspreu als perills.

6) Any 1814. — Acabada la guerra, recomençà les lliçons de Nàutica al “Real Consulado de Cataluña”.

Persona activa en l'estudi en benefici dels altres, acabà escrivint “ELEMENTOS DE ASTRONOMIA NAUTICA PARA LA UTILIDAD DE LOS QUE SE DEDICAN AL ESTUDIO DE LA NAVEGACION”. — (Barcelona, 1812, 2 vols. en 4.º editados por la “Real Junta de Comercio de Cataluña”). — Aquest llibre que és un curs elemental de nàutica va ésser escrit per a ésser útil als professionals de la marina i als organismes que s'hi relacionen, convençut com estava dels greus perjudicis de què eren objecte el comerç i la societat per ignorància dels postulats bàsics.

Va escriure una memòria sobre la necessitat d'aixecar un mapa general de Catalunya, en el seu aspecte físic, d'història natural, agricultura, indústria, comerç, població i secció històrica i militar. En aquesta memòria com a les altres que va escriure, Canellas no se'ns mostra com un savi i matemàtic fred i abstracte; se'ns mostra com un excellent escritor, d'estil segur i sostingut. És una memòria de responsabilitats, d'equilibri i de claredats. Enforteix la tesi i les idees que exposa explicades des de tots els diferents angles, i reclama que cada aspecte de la seva exposició li sigui considerat detingudament. S'esforça mestrívolament a fi de despertar

en els altres l'interès envers els incalculables beneficis que portaria l'execució del projecte, i l'exaltava con idea d'engrandiment i prosperitat de la pàtria.

La idea clarivident de Canellas no va tenir èxit i es va perdre l'execució d'un projecte que tan bons resultats podia haver donat.

- 7) Any 1817. — El capità general, don Francisco Javier Castaños, el comissiona per estudiar la possibilitat física i moral d'emprendre la construcció d'un canal per a regar tot el Pla de Barcelona.

En efecte, el 5 d'agost d'aquest any, comença Canellas, en companyia de col·laboradors, les operacions trigonomètriques i d'anivellació, en recerca d'un punt del riu Llobregat, prou alt que faciliti el regatge d'una zona del Vallès i del pla de Barcelona.

Acceptat el pla i a punt d'executar-se, el projecte no es va dur a terme per manca de mitjans econòmics.

Canellas se sent cansat, físicament i moralment. Malgrat això, mogut per la força de la vocació, obre una finestra de llum en la foscor que es manifesta en el defalliment de les seves forces i, amb sacrifici del repòs que tant necessita, dona al món una altra activitat científica: un instrument matemàtic, al qual dona el nom de PRECISIU, l'objecte del qual és donar una

millor exactitud a les observacions geodèsiques i astronòmiques. Fins aleshores, els instruments usats patien de poca precisió, gairebé no podia veure-s'hi la dècima de segon, i encara amb vidre d'augment en els més perfeccionats; l'instrument matemàtic de Canellas permet de comptar fàcilment i a la vista, sense cap altre ajuda visual, els segons de dos en dos i les unitats de segon que no poden veure's en els cercles repetidors de què se serveix l'observació científica.

Ja en el descens vertical de les seves forces, encara mostra l'apassionament pel treball i escriu nombroses memòries i una *DESCRIPCION DE LA PLAZA DE VIC Y SUS CONTORNOS*.

Aquesta és la vida d'un home nascut a muntanya que ha estat un exemple. Model d'activitats, tan infatigable com intelligent, abnegat, filantròpic, obert a tot el que hi havia de nou, amb esperit treballador per a les ciències, sempre amb mires elevades i disposat a enfrontar-se amb la missió que s'imposà o que li fou demanada. Fou un director de l'esperit i forjador d'homes, advocat de tota fe apassionada per la ciència.

En aquest concepte el tingueren tots els qui el tractaren.

Com a exemple per a la nostra joventut, he portat Canellas en un llibret per a excursionistes. L'ac-

tivitat científica de l'home de muntanya té molts angles comuns amb les nostres afeccions excursionistes.

BIBLIOGRAFIA

Història de les Ciències Naturals a Catalunya. (Barcelona, 1908, pàg. 19). R. Muns y Serrià: Elogio del R. P. Fr. Agustín Canellas... primer maestro y director, por "S. M., de la Escuela de Náutica del Real Consulado del Comercio, de Cataluña". (Barcelona) — Text que es troba a l'Escola de Nàutica.

Torres Amat (F). Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes. — (Barcelona, 1836).

La Real Junta de Comercio de Cataluña, a Barcelona, edita Elementos de Astronomía Náutica para utilidad de los que se dedican al estudio de la navegación científica. — (Barcelona, 1816). 2 vols. en 4rt. Autor Canellas.

Diccionari Espasa.

Diccionari d'Escriptors Catalans, de Torres Amat.

Diccionari d'Elies de Molins.

Diccionari Enciclopèdic de la Llengua Catalana, pàg. 539.

COSTUMARI

LA DANSA D'ALPENS. — Consta de tres parts: Primer dues parelles comencen la dansa. Finida aquesta part, els fadrins van a cercar les fadrines que inviten a dansar. Així, multiplicant-se les invitacions, van entrant a la dansa tota la gent del poble. Passejant per la Plaça Major, fan una circumferència i marquen els punts de la dansa.

Les fadrines que han estat invitades a dansar obsequien la parella amb la beguda a la casa llur.

La indumentària de les fadrines és la d'ús català: faldilles molt amples i caputxa blanca. Els fadrins duen capell de copa alta i vestit de vellut, i els que obren la dansa porten capell de copa alta, vestit de vellut i capa, i un ram de flors per ofrenar.

Abans de formar per dansar a la plaça, les parelles es dirigeixen a l'Ajuntament presidides per l'orquestra. Una vegada allà, esperen les autoritats i junts formen la comitiva, amb les autoritats al cap, i prenen lloc a la Plaça Major on comença tot seguit la dansa.

Actualment es balla per la **FESTA MAJOR** (27 de setembre). Té importància i és de les més anomenades de la comarca, perquè a més de la tradicional Dansa reuneix una gran gentada amb motiu d'ésser el dia següent (28) la Fira de l'Hostal del Vilar, cosa que li dona gran esplendor.

A les MASIES grosses s'elabora el formatge tendre de llet d'ovella amb molta cura. Això és gairebé sempre feina de la mestressa de la casa i tot es fa a mà, tant donar-li la forma com el premsat que s'obra amb tovallons netíssims. El resultat d'espremer el formatge produeix un líquid aquós i molt substanciosos anomenat XERIGOT i amb aquest suc s'elaboren unes sopes que els pastors i els mossos de la casa saboregen amb fruïció.

DINAR DE CARNESTOLTES. — Les festes d'aquest dia es mantenen encara amb vigència. El dia abans, una comissió de fadrins del poble visita les pagesies del municipi d'Alpens per recaptar fons per al dinar. El dia del dinar prossegueixen fent el mateix però solament a les cases del poble. Al mateix temps, sorprenen els vianants que són invitats de bon o mal grat a muntar en unes carretes, amb les quals els duen fins a les tavernes escollides per a comprar el vi que s'haurà de beure al dinar. Després de pagar l'import del vi comprat, amb la mateixa carreta són portats a la plaça on hi ha instal·lades unes taules llargues i la cuina. En aquest dinar pren part tot el poble i a més els pagesos de la rodalia. Cadascú s'ha de portar el plat i la forquilla. Abans de començar a acudir la gent a la Plaça, un home disfressat de captaire amb roba molt miserosa, fa la crida per la vila, avisant que el dinar està ja preparat. Llavors tothom deixa la casa i agafa lloc a la taula que es beneïda pel rector abans de menjar.

Aquest dinar és mantingut pel poble amb el producte de la recapta i és ofert als captaires que aquest dia es deixen caure a la plaça, com per casualitat. El captaire es barreja amb el poble, aquest dia.

També es convida qualsevol foraster de pas, però ha d'anar calçat amb espadenyes, com tothom, i millor si són ben esparracades. Aquest dia no hi ha estament social que valgui. Tothom és igual.

El dinar consisteix en entreteniments, arròs, conill, postres, cafè i cigar.

Al capvespre tots els pobres han d'haver deixat el poble per evitar els escàndols que puguin originar-se per efecte del vi. Van a refugiar-se a la masia la Vall, a tocar Alpens, on els donen acolliment, sopar i dormir. Només han de dir, a l'arribada a la casa i al peu de la porta. Venim a cercar la caritat de la Vall.

Aquesta és la personalitat intrínseca dels fills d'Alpens, que expressen les seves alegries i els seus sentiments. I aquesta simpatia i aquest caràcter acollidor es va estenent i popularitzant a mols quilòmetres lluny.

ALTRES FACÈCIES. — L'any 1905, a Alpens, hi havia hagut formada una banda d'instruments de vent formada per joves que no passaven dels quinze anys. Eren dotze, els components i llurs induments eren capell de palla, corbatí, i vestit de vellut color marró. Actuaven a poblets veïns, a Berga, Ribes de Freser i Ripoll.

L'any 1910 era costum de fer la cuita del pa de la següent manera: El flequer Joan Jolis tenia els dies assenyalats per rebre la pasta que les dones portaven a casa i guardaven a la pastera fins el dia de coure-la al forn de la fleca.

En Jolis, amb un corn marí anunciava a les dones que podien portar-li la pasta la qual era posada en una post i marcada amb el senyal de cada propietari.

Actualment, el diumenge de Rams a la nit, és fa una processió d'encaputxats i armats. L'enllumenat del trajecte es fa posant llum elèctrica als balcons i a les finestres. Antany es feia amb teieres i llums d'oli, després es féu amb cera.

LLEGENDES. — Els habitants d'Alpens s'han mostrat sempre molt atents amb els forasters. Era costum de portar-los, després de sopar, a fer un passeig per la carretera amb l'excusa d'anar a veure els llums de Sora! De Sora precisament que no té llum elèctrica. I quan s'arribava a l'indret de la Roca de la Lluna des d'on es veu el poble, deien amb to llastimós: Hem arribat tan tard, que ja són tots a dormir!

ELS FANTASMES D'ALPENS. — És l'altra llegenda que es refereix a un sastre d'Alpens que anava a cosir a Sora. Un dia va haver d'acabar una peça, que li féu retardar la sortida fins molt entrada la nit.

La lluna projectava la seva llum al bosc per on

transitava el sastre i a mesura que hi penetrava veia més negres i allargades les ombres. Fins que es veié perdut. Va sentir esgarrifances: per on tractava de fugir trobava la tàpia dels fantasmes que li barra-va el pas.

Intentà guanyar els fantasmes tractan-los respectuosament. Reverencialment sollicitava pas, dient-los:

— Bon dia i bona hora
sóc el sastre d'Alpens
que vinc de cosir de Sora.
No vinc pas per res de mal.
Em deixaríeu passar, si us plau?

Malgrat les repetides inclinacions del cos en senyal de respecte, els fantasmes es mantenien drets, immòbils sense deixar-lo passar.

Amb la claror del dia pogué descobrir els fantasmes. Alts i fermes arbres eren els fantasmes que l'espantaren. El que pot fer la basarda!

PAREMIOLOGIA. — És una xicota tenra (tendra)
[com un ai (all)]

Aquesta segaia (segalla, ovella tendríssima)
[faria pel nostre vailet.

Quin plansó més escotorit que teniu per fadrí.

En va fer tant cas com una euga d'un terror.

Tenim la mossa plena (embarassada).

Té la pitrera blanca com un glop de llet.

Quan dos es troben, un pregunta: Com va
[això? i l'altre sempre respon:

Bé i ell!

És difícil de trobar una sola persona que quan se li pregunta una cosa determinada contesti afirmativament amb un sí obert i franc. Sembla que no es vulguin comprometre del tot i per això empren gairebé sempre el prou!

Els dieu: Us agradaria que us toqués el sorteig de Nadal? —Prou! responen. Hom creu que més d'una vegada en trobar-se una parella davant de l'altar per contraure matrimoni, com que estan desprevinguts, els deu sobtar haver de contestar el sí ritual, que es pot ben dir que ells no han pronunciat mai, i és més que probable que més d'un contesti amb el prou! secular.

PORTAR LES POSTS A VIC. — Donar per mort un malat greu. La dita ve de quan van ésser traslladades les despulles del general Cabrinetti d'Alpens fins a Vic.

COSTUM. — Alguns pagesos quan es troben en alguna fira, si un d'ells no s'ha adonat de la presència de l'altre, el que vol saludar s'acosta per darrera de l'altre i amb el bastó li dona un copet pel baix de les cames (com ho fan amb el bestiar) (vegeu Vocabulari pastorívol, lletra G. Gaiat - Ganxa) i

llavors en girar-se aquest se somriuen i fan llarga i alegre xerrada.

LA GENT. — La gent de les Masies d'aquestes terres belles i braves no s'han preocupat massa de les formes de vida ni dels costums de les viles de la plana. Han viscut amb conformitat secular la seva existència, plenament dins del marc que el naixement els ha destinat. Són reposats i clarividents en les situacions difícils que de natural proporciona el viure. La seva idiosincràsia és fruit sincer del que els envolta: muntanya, bestiar, terra, bosc, el gebre i la neu, la serena i la rosada, la pluja i la roina... i així és de natural que el país, a través del seu parlar, estigui ple de dites, llegendes, sentències, presagis, etc., sempre, però, lligats amb el que palpa cada dia, i això els omple i els fa feliç l'existència. D'altra banda són molt donats a la fantasia i molt temerosos en qüestions d'ordre sobrenatural, ensems que escèptics, valents i decidits en els assumptes terrenals.

Quant als respectes humans, senten acusadament una total consideració al capellà rector del poble o caseriu. En matèria religiosa compleixen perfectament amb més o menys convicció tot el que de la trona estant els és dit. Si un dia fa la visita pastoral el senyor bisbe, aquesta efèmerides és recordada, i comentada amb substància durant anys i anys, cosa que no succeiria probablement si es tractés d'una altra personalitat civil, per important que fos la seva magistratura.

L'altra persona de gran consideració pels pagesos d'aquestes muntanyes és el propietari. La propietat aquí, té un concepte molt més ampli que a les viles. L'amo de la casa, de les terres i dels boscos, ha d'ésser abans que tot, encara que a vegades ho sigui tan sols en aparença, digne, bon conseller, alguna vegada generós i sempre protector de les persones que treballen per la bona marxa del seu patrimoni, i per res no ha de deixar-se perdre el respecte que, d'altra banda, els masovers ja senten aferat en el més íntim del seu ésser, perquè així ho han trobat, així ho han viscut de sempre i, en el subconscient, així volen que continuï. Tant els amos com els masovers són molt acollidors per tota persona de pas per la casa, ja sigui un foraster de ciutat o un pòtol (home que capta).

EL PÒTOL. — Antany la visita d'aquest home li convenia, era portador de notícies i xafarderies, ja que per mitjà d'ell, així com aquell qui no vol, es posa al corrent de les activitats de la gent de les viles baixes i d'altres masos. L'amo o el masover ja s'ho feia venir bé perquè el captaire li contés detalladament tot allò que havia observat a la masia veïna en l'acció de capta. D'aquesta manera el captaire recollia l'almoïna i els altres sabien de tothom, que és el que els convenia.